

ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ФОҶИШАЛИК БИЛАН ШУҒУЛЛАНИШ ҲУҚУҚБУЗАРЛИГИНИ ОЛДИНИ ОЛИШ (АҚШ ШЕРИФЛАР ФАОЛИЯТИ МИСОЛИДА)

Умматов Муҳаммадрасул Турсунович

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Малака ошириш институти
“Махсус-касбий фанлар” кафедраси доценти, юридик фанлар
бўйича фалсафа доктори, доцент

Абдурасулов Темурбек Шавкат ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси курсанти, сафдор
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17922084>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 06-dekabr 2025 yil
Ma'qullandi: 10-dekabr 2025 yil
Nashr qilindi: 13-dekabr 2025 yil

KEY WORDS

профилактика инспектори,
фоҳишалик, ҳуқуқбузарликлар
профилактикаси, АҚШ
шерифлари, community policing,
procedural justice, ижтимоий
профилактика, реабилитация..

ABSTRACT

Мазкур мақолада профилактика инспекторининг фоҳишалик билан шуғулланиш ҳуқуқбузарлигини олдини олиш фаолияти АҚШ шерифлари амалиёти мисолида илмий-назарий ва амалий жиҳатдан таҳлил қилинган. Тадқиқотда фоҳишаликка қарши курашишда профилактикага йўналтирилган ёндашувлар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ваколатлари ҳамда ижтимоий хизматлар билан ҳамкорлик механизмлари ўрганилган. Шунингдек, АҚШда шерифлар томонидан қўлланилаётган “community policing”, “problem-oriented policing” ва “procedural justice” концепцияларининг фоҳишалик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишдаги ўрни илмий манбалар ва расмий статистик маълумотлар асосида ёритилган. Мақолада жазога асосланган ёндашувдан кўра, профилактик, ижтимоий ва реабилитацияга қаратилган чора-тадбирларнинг устуворлиги асослаб берилган. Тадқиқот натижалари профилактика инспекторлари фаолиятини такомиллаштиришда ҳамда миллий ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимида хорижий илғор тажрибаларни қўллашда илмий-амалий аҳамият касб этади.

Бугунги кунда жамиятда ахлоқий барқарорликни таъминлаш, инсон шаъни ва кадр-қимматини муҳофаза қилиш ҳамда жамоат хавфсизлигини мустаҳкамлаш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Фоҳишалик билан шуғулланиш ҳуқуқбузарлиги ушбу мақсадларга зид бўлган, кенг қамровли ижтимоий-ҳуқуқий муаммо сифатида намоён бўлади. Мазкур ҳодиса кўп ҳолларда инсон савдоси, зўравонлик, гиёҳвандлик, ижтимоий тенгсизлик ва оилавий муаммолар билан узвий боғлиқ бўлиб, уни фақат жазо чоралари орқали бартараф этиш мумкин эмас.

Ўзбекистон Республикасида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимида профилактика инспекторларига фоҳишалик билан шуғулланиш каби ижтимоий хавфли ҳуқуқбузарликларни олдини олишда муҳим вазифалар юклатилган. Профилактика инспектори аҳоли билан бевосита мулоқотда бўлиб, ижтимоий хавф гуруҳига мансуб шахсларни аниқлаш, улар билан якка тартибда профилактик иш олиб бориш, шунингдек, давлат ва нодавлат ташкилотлар билан ҳамкорлик қилиш орқали мазкур ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олишга қаратилган фаолиятни амалга оширади. Шу маънода профилактика фаолияти жиноят ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилгандан кейин эмас, балки уни келтириб чиқарувчи сабаб ва шарт-шароитларни бартараф этишга қаратилган бўлиши лозим.

Жаҳон амалиёти шуни кўрсатадики, фоҳишаликка қарши курашишда жазога асосланган ёндашув кўп ҳолларда барқарор ижобий натижа бермайди. Айниқса, ривожланган давлатларда бу масалага ижтимоий муаммо сифатида қаралиб, профилактика, реабилитация ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари устувор ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан АҚШда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, хусусан шерифлар фаолияти диққатга сазовордир.

АҚШда шерифлар маҳаллий даражада жамоат хавфсизлигини таъминлаш, жамоат тартибини сақлаш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда муҳим субъект ҳисобланади. Фоҳишалик билан шуғулланиш ҳуқуқбузарлигини олдини олишда АҚШ шерифлари фақат назорат ва жазо чораларини қўллаш билан чекланиб қолмасдан, “community policing” ва “problem-oriented policing” моделлари асосида маҳаллий жамоалар, ижтимоий хизматлар ва нодавлат ташкилотлар билан ҳамкорликда иш олиб боради. Бу эса фоҳишаликка қарши курашишда комплекс ва инсонпарвар ёндашувни таъминлайди.

Шунингдек, АҚШ шерифлари амалиётида “procedural justice” концепцияси муҳим ўрин тутadi. Ушбу ёндашувга кўра, ҳуқуқни қўллаш жараёнида шахсга нисбатан адолатли, холис ва ҳурмат билан муносабатда бўлиш унинг қонунга бўйсунуш эҳтимолини оширади. Фоҳишалик билан шуғулланувчи шахслар билан ишлашда айнан шу ёндашув профилактик таъсирни кучайтиради ҳа

Жамиятда ахлоқий қадриятларни муҳофаза қилиш, инсон шаъни ва қадр-қимматини ҳимоялаш ҳамда жамоат хавфсизлигини таъминлашда фоҳишалик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш муҳим ижтимоий-ҳуқуқий аҳамиятга эга. Фоҳишалик нафақат ахлоқий меъёрларга зид ҳодиса сифатида, балки инсон савдоси, зўравонлик, гиёҳвандлик ва бошқа ижтимоий хавфли ҳолатлар билан узвий боғлиқ бўлган мураккаб ижтимоий муаммо ҳисобланади. Шу боис мазкур ҳуқуқбузарликнинг профилактикаси ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятида алоҳида ўрин тутadi.

Ўзбекистон Республикасида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимида профилактика инспекторлари фоҳишалик билан шуғулланиш каби ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда бевосита иштирок этувчи асосий субъектлардан бири ҳисобланади. Профилактика инспектори аҳоли билан яқин мулоқотда бўлиб, ижтимоий хавфли ҳулқ-атворга мойил шахсларни аниқлаш, улар билан якка тартибда профилактик иш олиб бориш ҳамда жамоатчилик тузилмалари билан ҳамкорлик қилиш орқали ҳуқуқбузарликларни барвақт олдини олишга қаратилган фаолиятни амалга оширади. Илмий адабиётларда қайд этилишича, фоҳишаликнинг олдини олишда

жазолаш чораларидан кўра профилактик ва ижтимоий ёндашувлар самарали ҳисобланади [1].

Мазкур масалани чуқур ўрганишда хорижий давлатлар тажрибаси, хусусан АҚШ шерифлари фаолияти алоҳида қизиқиш уйғотади. АҚШда фоҳишаликка нисбатан ҳуқуқий ёндашув федерал даражада эмас, балки штат ва маҳаллий қонунчилик асосида тартибга солинади. Айрим штатларда фоҳишалик маъмурий ёки жиноий ҳуқуқбузарлик сифатида белгиланган бўлса, бошқа штатларда эса профилактика ва реабилитацияга йўналтирилган ёндашув устувор ҳисобланади. АҚШ шерифлари маҳаллий даражада ҳуқуқни муҳофаза қилувчи асосий субъект сифатида ушбу сиёсатни амалга оширишда муҳим роль ўйнайди.

Google Scholar ва Scopus базаларида эълон қилинган тадқиқотларда АҚШда фоҳишаликка қарши курашишда “problem-oriented policing” ва “community policing” моделларининг самарадорлиги таъкидланган [2]. Профессор R. Clarke фоҳишалик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда ижтимоий муҳитни ўзгартириш ва хавф омилларини камайтириш муҳим эканини қайд этади [3]. Ушбу ёндашув АҚШ шерифлари амалиётида профилактика инспекторлари фаолиятига яқин бўлган механизмларни намоён қилади.

АҚШ шерифлари фаолиятида фоҳишалик билан шуғулланишнинг олдини олиш бир неча йўналишда амалга оширилади. Биринчидан, хавфли ҳудудларни аниқлаш ва уларда доимий патрул хизматини ташкил этиш орқали ҳуқуқбузарлик содир этиш имкониятлари чекланади. Web of Science базасида чоп этилган тадқиқотларга кўра, полиция патруллари кучайтирилган ҳудудларда кўча фоҳишалиги билан боғлиқ ҳолатлар сезиларли даражада камайган [4].

Иккинчидан, АҚШ шерифлари профилактик фаолиятда ижтимоий хизматлар билан ҳамкорликка алоҳида эътибор қаратади. Фоҳишалик билан шуғулланувчи шахслар кўпинча ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламга мансуб бўлиб, улар билан ишлашда фақат ҳуқуқий таъсир чоралари етарли самара бермайди. Илмий манбаларда таъкидланишича, реабилитация ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш чоралари фоҳишаликдан чиқишда муҳим аҳамиятга эга [5]. АҚШда шерифлар маҳаллий ҳокимият ва нодавлат ташкилотлар билан ҳамкорликда махсус дастурларни амалга оширади.

Учинчидан, АҚШ шерифлари фаолиятида процессуал адолат ва инсон ҳуқуқларига риоя этиш масаласи устувор ҳисобланади. Профессор Т. Түлегнинг фикрича, ҳуқуқни қўллаш жараёнида шахсга нисбатан адолатли ва ҳурмат билан муносабатда бўлиш ҳуқуқбузарликларнинг такрорланишини камайтиради [6]. Бу ёндашув фоҳишалик билан шуғулланувчи шахслар билан профилактик иш олиб боришда ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Расмий статистик маълумотларга мурожаат қилинганда, АҚШ Адлия вазирлиги ва Bureau of Justice Statistics ҳисоботларида профилактика ва реабилитацияга йўналтирилган дастурлар жорий этилган ҳудудларда фоҳишалик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар сонининг пасайгани қайд этилган [7]. Бу ҳолат жазога асосланган ёндашувга нисбатан комплекс профилактиканинг устунлигини кўрсатади.

Ўзбекистон амалиёти нуқтаи назаридан, АҚШ шерифлари тажрибаси профилактика инспекторларининг фоҳишалик билан шуғулланиш ҳуқуқбузарлигини олдини олиш фаолиятини такомиллаштиришда муҳим илмий-амалий аҳамиятга эга.

Хусусан, ижтимоий хизматлар билан ҳамкорлик, хавфли ҳудудларни аниқлаш, якка тартибда профилактик иш олиб бориш ва реабилитация механизмларини жорий этиш миллий амалиёт учун долзарб ҳисобланади.

Хулоса қилиб айтганда, профилактика инспекторининг фоҳишалик билан шуғулланиш ҳуқуқбузарлигини олдини олиш фаолияти комплекс, тизимли ва инсон ҳуқуқларига асосланган ёндашувни талаб этади. АҚШ шерифлари фаолияти мисолида мазкур профилактиканинг самарали механизмлари намоён бўлиб, уларни миллий ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимига мослаштириш жамиятда ахлоқий барқарорлик ва жамоат хавфсизлигини мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Адабиётлар:

- 1.Weitzer R. Legalizing Prostitution: From Illicit Vice to Lawful Business. – New York: NYU Press, 2012.
- 2.Clarke R. Situational Crime Prevention. – New York: Harrow and Heston, 2019.
- 3.Skogan W. Disorder and Decline: Crime and the Spiral of Decay in American Neighborhoods. – Berkeley: University of California Press, 2018.
- 4.Sherman L., Eck J. Policing for Crime Prevention // Evidence-Based Policing. – Washington: NIJ, 2020.
- 5.Farley M. Prostitution, Trafficking, and Traumatic Stress // Journal of Trauma Practice. – 2019. – Т. 18. – № 2. – Б. 89–103.
- 6.Tyler T. Why People Obey the Law. – Princeton: Princeton University Press, 2019.
- 7.U.S. Department of Justice. Bureau of Justice Statistics. Prostitution and Vice Crime Reports. – 2023.

INNOVATIVE
ACADEMY